

ГЛУШКО МИХАЙЛО

доктор історичних наук, професор кафедри етнології Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3520-8891>

HLUSHKO MYKHAYLO

a Doctor of History, a professor at the Ivan Franko Lviv National University Ethnology Subdepartment. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3520-8891>

Бібліографічний опис:

Глушко, М. (2021) Володимир Гнатюк – організатор та учасник формування музейних етнографічних колекцій. *Народна творчість та етнологія*, 2 (390), 15–25.

Hlushko, M. (2021) Volodymyr Hnatiuk – An Organizer and Participant in the Formation of Museum Ethnographic Collections. *Folk Art and Ethnology*, 2 (390), 15–25.

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК – ОРГАНІЗАТОР ТА УЧАСНИК ФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ КОЛЕКЦІЙ

До 150-річчя від дня народження Володимира Гнатюка

Анотація / Abstract

У 2021 році минає 150 років із дня народження Володимира Гнатюка – видатного вченого та організатора української науки. Крім відомих галузей знань (етнографії, фольклористики, історії, літературознавства, мовознавства), його цікавила ще одна важлива сфера україністики – етнографічне музейництво. Залучивши архівні та опубліковані джерела, у пропонованій статті розглядаємо причетність В. Гнатюка до розбудови Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові та його участь у формуванні музейних збірок.

Щонайменше тричі (12.12.1900; 1.9.1909; 15.07.1920) В. Гнатюка обирали до різних тимчасових комісій НТШ у Львові, члени яких розробляли концепцію діяльності Музею, готували й поширювали серед населення праці методичного характеру (відозви), складали плани експозицій, опікувалися поповненням музейних колекцій новими моделями й автентичними предметами традиційно-побутової культури українців тощо. У 1902–1903 роках учений виконував обов'язки референта цієї структурної одиниці Товариства.

Співпрацюючи з Федором Вовком, В. Гнатюк брав участь у формуванні нових етнографічних збірок Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III в Санкт-Петербурзі. Ця співпраця була особливо активною напередодні Першої світової війни (1913–1914), коли фонди російської музейної установи поповнили вироби щоденного побуту («писані столи», «писані скрині») та компоненти традиційного одягу гуцулів.

Завдяки В. Гнатюку переважну більшість моделей та оригінальних зразків традиційної матеріальної культури і творів народного мистецтва було зібрано на території галицьких частин Бойківщини та Гуцульщини, звідки походили

його найкращі «посередники» з музейної справи, – Михайло Зубрицький, Лука Гарматій, Богдан Заклинський, Антін Онищук, Петро Шекерик-Доників та ін. Водночас В. Гнатюк безпосередньо брав участь у пошуку, відборі та формуванні етнографічних колекцій, відпочиваючи влітку на території Гуцульщини.

Ключові слова: Володимир Гнатюк, Музей Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Етнографічний відділ Російського музею імператора Олександра III в Санкт-Петербурзі, організація музейної діяльності, збір етнографічних колекцій, Федір Вовк.

In 2021, 150 years have passed since the birth of Volodymyr Hnatiuk, an outstanding scholar and organizer of Ukrainian science. In addition to well-known fields of knowledge (ethnography, folklore studies, history, literary studies, and linguistics), he was interested in another important area of Ukrainian studies – ethnographic museology. While attracting archival and published sources, the article's author considers the involvement of V. Hnatiuk in the development of the Shevchenko Scientific Society Museum in Lviv, as well as his participation in the formation of museum collections.

At least three times (on 12 December 1900, 1 September 1909, and 15 July 1920) V. Hnatiuk was elected to various interim commissions of the Shevchenko Scientific Society in Lviv, whose members developed the concept of the Museum's activities, prepared and disseminated methodological papers (appeals) to the population, mapped out expositions, and took care of replenishing museum collections with new models, authentic objects of traditional everyday-life culture and so on of the Ukrainians. From 1902 to 1903, the scholar served as a consultant of this structural unit of the Society.

Cooperating with with Fiodor Vovk, V. Hnatiuk was also involved in the formation of new ethnographic collections of the Ethnographic Department at the Russian Museum of Emperor Alexander III in St. Petersburg. This cooperation was especially active on the eve of World War I (1913–1914), when the funds of the Russian museum were replenished with everyday-life products (*painted tables, painted chests*) and components of traditional Hutsul clothing.

Owing to V. Hnatiuk, the vast majority of models and original patterns of traditional material culture and folk art works were collected in the territories of Halychyna portions of Boykivshchyna and Hutsulshchyna, where his best *intermediaries* in museology came from – Mykhaylo Zubrytskyi, Luka Harmatiy, Bohdan Zaklynskyi, Antin Onyshchuk, Petro Shekeryk-Donykiv et al. At the same time, V. Hnatiuk directly participated in the search, selection and formation of ethnographic collections, while resting in Hutsulshchyna in the summertime.

Keywords: Volodymyr Hnatiuk, Shevchenko Scientific Society Museum in Lviv, Ethnographic Department of the Russian Museum of Emperor Alexander III in St. Petersburg, organization of museum activities, assembling of ethnographic collections, Fedir Vovk.

У поточному році минає 150 років із дня народження Володимира Гнатюка (9.05.1871–6.10.1926) – видатного вченого та організатора української науки. Його постать часто порівнюють з двома іншими титанами україністики – Михайлом Грушевським та Іваном Франком. І не безпідставно, бо саме зусиллями цієї славетної «трійці» Наукове товариство імені Шевченка у Львові сягнуло на початку ХХ ст. свого найбільшого розквіту, перетворилося в першу українську академічну інституцію європейського зразка.

Про В. Гнатюка як фахівця (етнографа, фольклориста, літературознавця, мовознавця, історика, публіциста тощо) та суспільно-громадського діяча написано й опубліковано досить багато [5; 6; 16; 17; 33; 34]. І все ж таки одна важлива ділянка його життєвого і творчого шляху досліджена поки що мало. Ідеться про залучення народознавця до формування етнографічних збірок різних музеїв, передусім Музею НТШ у

Львові. Скажімо, академік Микола Мушинка обмежився лише загальним твердженням про те, що уродженець с. Велеснів Бучацького повіту (нині – Монастириського р-ну Тернопільської обл.) «чимало зробив і для розвитку україн[ського] краєзн[авчого] музейництва», був «співзасн[овником] Музею НТШ у Львові» [17, с. 52].

Свідома участь В. Гнатюка в організації етнографічних колекцій не цікавила й Оксану Сапеляк. Аналіз цієї сфери діяльності вченого сучасний етнолог обмежила тільки загальною тезою про те, що «Володимир Антонович, Федір Вовк, Михайло Грушевський, Іван Франко і Володимир Гнатюк задумували етнографічну збірку як окрему наукову інституцію у структурі народознавчої науки синхронно із розвитком музейництва такого плану в Європі», а сама «збірка НТШ задумувалася як інституція суто національного характеру» [18, с. 88].

Окремих недоліків не позбавлена й стисла розвідка Таїсії Гонтар з історії етнографічних колекцій НТШ у Львові. Дослідниця, зокрема, стверджує, що «ініціатором заснування музею при НТШ була Етнографічна комісія», а в «комплектуванні збірок, розповсюдженні запитальників» важливу роль відіграли М. Грушевський, І. Франко та В. Гнатюк [12, с. 418]. Насправді ж Музей Товариства заснували значно раніше (1895), ніж організували Етнографічну комісію (1898), через що цей спеціалізований науково-дослідний підрозділ не міг ініціювати відповідну ідею. Крім цього, І. Франко та В. Гнатюк не розробляли й не поширювали запитальників, пов'язаних із музейною справою.

На відміну від попередніх авторів, деякі конкретні факти про залучення В. Гнатюка до створення музейних етнографічних колекцій виявляємо у статтях колишнього музейного працівника Лесі Сілецької [21; 22]. Частково мовиться про це в монографіях «Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток» академіка Ганни Скрипник [23, с. 82, 94–95] та «Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця XIX – початку XX століття» доцента Оксани Шеремети [33, с. 37–38]. Загалом, прізвище уродженця Поділля (В. Гнатюка) сучасні народознавці згадують найчастіше в контексті з'ясування історії задуму, початків організації та розбудови цієї структурної одиниці Товариства. Комплексну характеристику діяльності народознавця на цьому поприщі в згаданих публікаціях годі й шукати. Отже, залучивши документальні свідчення, передусім архівні джерела та епістолярну спадщину вченого і його кореспондентів, спробуємо хоча б частково заповнити цю прогалину в біографії В. Гнатюка.

Початком комплектування музейних збірок НТШ у Львові сучасні етологи та музеєзнавці вважають передачу громадській науково-дослідній установі портрета, пера й гіпсової маски Тараса Шевченка, яку зробив відомий меценат і колекціонер Василь

Тарнавський. Датують цю подію 1893 роком, покликаючись на конкретне архівне джерело [12, с. 418]. Проте насправді 1 (13) липня 1893 року на засіданні президії Товариства йшлося лише про портрет Кобзаря [1, арк. 13]. Дві інші пам'ятки (перо і гіпсову маску) В. Тарнавський подарував науковій інституції в 1895 році, що засвідчує протокол засідання керівного органу (Виділу) від 3 (15) липня 1895 року: «1. По перечитанню і прийняттю протоколу оповістив п. Паньківський¹, що п. Тарнавський з Київа подарив товариству перо Шевченка, маску Шевченкову (гіпсову). Крім того, обіцяв перевезти свій музей до Львова, наколи б цар не дозволив там отворити Шевченкового музею в Київі» [1, арк. 29]. Тоді ж члени президії дізнались і про іншу цікаву новину: «Бородай Александер² подарив [Товариству. – М. Г.] свою збірку книжок і апарати електро-технічні, а п. Миколаєвич Яків³ – старинні метрики» [1, арк. 29]. Через це, мабуть, 1895 рік і вважається початком формування музейних колекцій НТШ у Львові.

Достовірних свідчень про безпосередню участь В. Гнатюка в розбудові Музею Товариства виявлено поки що небагато. Найдавніше з них датоване 1900 роком, коли в науковій інституції молодий дослідник уже обіймав різні посади й виконував різні доручення. 12 грудня цього року на спільному засіданні Археографічної й Етнографічної комісій та всіх Секцій створили спеціальну комісію, яка мала опікуватися справами з прибирування матеріалів для етнографічного музею. Тоді ж до цієї комісії обрали трьох осіб: Володимира Шухевича, Осипа Роздольського та В. Гнатюка [32, с. 4].

Сучасні знавці історії українського музейництва стверджують, що найпершим заходом цієї комісії була підготовка звернення до громадськості. Ідеться, зокрема, про анонімну відозву «В справі Музею старинностей при Науковому Товаристві ім. Шевченка», до написання якої міг бути причетний і В. Гнатюк як науковий секретар Товариства. Власне тільки причетний, позаяк, на від-

міну від іншої загальновідомої відозви, яку він справді підготував разом з І. Франком і опублікував під різними назвами в «Хроніці НТШ» («В справі збирання етнографічних матеріалів») та «Літературно-науковому вістнику» («Збирайте етнографічні матеріали!»), її увінчує лише анонімний підпис – «Від Віділу Наук[ового] Тов[ариства] ім. Шевченка» [7, с. 79; 8, с. 18]. Зважаючи на останній, великий сумнів викликає також твердження деяких сучасних етнологів [18, с. 90–91; 19, с. 225–226; 33, с. 37] про особисту участь І. Франка та В. Гнатюка в написанні відозви «В справі Музею старинностей...», залучення до її підготовки Етнографічної комісії загалом. Так чи інакше, але друк і поширення цього методичного документа серед населення було першим важливим кроком у розвитку музейної справи в НТШ у Львові. Як відомо, його автор (автори) закликав надсилати до Товариства різні пам'ятки історії та культури, наголосивши, що «культурність народу мірять ся його пошанованем до рідної старовини, його вмлістю, навязувати новий розвій до тих питомих початків, які витворило його довговікове історичне жите. Наш край багатий такими історичними та археологічними пам'ятками тисячолітьового життя, як мало котрий иньший, та при тім на жаль нові покоління як мало де в сьвіті пильнують руйнувати, нищити та розтрачувати ті наші пам'ятки» [7, с. 79; 8, с. 18]. Згодом музейна комісія розробила концепцію діяльності Музею Товариства та започаткувала його динамічний розвиток [22, с. 598–599].

1 вересня 1909 року на засіданні президії НТШ у Львові ухвалили рішення створити комісію для закупівлі «предметів [...] зі стрийської вистави хліборобської». Членами цієї комісії обрали трьох штатних працівників установи: Володимира Гнатюка, Миколу Залізняка та Івана Раковського [5, с. 205]. Тоді ж президія Товариства виділила на цей захід кошти в сумі 300–500 корон [5, с. 205].

Як засвідчують подальші події, члени призначеної комісії успішно впоралися з

покладеними на них обов'язками. Найперше В. Гнатюк заздалегідь підготував і опублікував у газеті «Діло» звернення, у якому закликав громадськість подбати про організацію етнографічного музею в Галичині. Звернення містило також рекомендації щодо паспортизації речей, які власники мали намір передати до музею [11, с. 1]. Після завершення І Української хліборобської виставки у Стрию етнографічну збірку Товариства поповнила значна кількість пам'яток народної культури, причому, як стверджується у звіті, «майже всі речі [були. – М. Г.] відступлені Музеєви за дармо» [24, с. 39], тобто їх подарували. Зокрема, музейні фонди наукової інституції поповнили моделі житлових, культових і господарських будівель: колиб лісових робітників (Бойківщина), хат (Бойківщина, Гуцульщина, Поділля), двох церков (Бойківщина, Опілля) та сушарні хмелю (Поділля). Тоді ж до етнографічної колекції надійшли моделі жорен (Бойківщина), двох ткацьких верстатів (Бойківщина, Опілля), «риз», якими спускали колоди в лісі (Бойківщина), лісосплавного плота (Бойківщина) та інших предметів. Окрасою нової етнографічної збірки стали конкретні вироби галицьких селян: музичні інструменти (дві трембіти, цимбали і 12 сопілок із Гуцульщини), дерев'яний посуд («близняки», коновка, мазниця, ложки), взуття (пара постолів із волоками), компоненти бойківського та гуцульського одягу (рукавиці, капелюхи, жіночі торбинки-«дзьобанки»), тканини інтер'єрного призначення (рушники, скатертини), верстат для виготовлення жіночих прикрас (герданів), писанки тощо. Історичну цінність становили два стародавні ручні дерев'яні хрести, датовані відповідно 1661 і 1706 роками [24, с. 38–39].

15 липня 1920 року В. Гнатюка обрали членом Музейної комісії, яку очолив відомий живописець та суспільно-громадський діяч Іван Труш. Представники цієї комісії (І. Раковський, Іван Крип'якевич, Філарет Колесса, Василь Щурат та ін.) долучилися до

розробки концепції, плану та підбору експонатів для формування постійної експозиції Музею Товариства (з 1920 р. – Український національний музей ім. Т. Шевченка), яку урочисто відкрили 31 жовтня 1920 року [21, с. 149]. Це була важлива подія в історії наукової інституції, позаяк вона збігалася із завершенням важких воєнних перипетій. На відкритті музейної експозиції І. Раковський відзначив важливий внесок у створення цього спеціалізованого науково-дослідного й культурного підрозділу різних членів НТШ у Львові, які доклали значних зусиль для його розбудови. Гідно прозвучало тоді й ім'я В. Гнатюка [19, с. 226].

Спершу Музей Товариства мав лише одного референта, який одночасно працював бібліотекарем [12, с. 424]. Упродовж 1897–1904 років посаду бібліотекаря обіймав Михайло Павлик [20, с. 36]. Однак у 1902 році він відмовився поєднувати основну роботу з музейною, унаслідок чого посада музейного працівника стала вакантною. Обов'язки референта доручили виконувати секретареві Етнографічної комісії, тобто В. Гнатюку. Тому в 1902–1903 роках (до затвердження нового музейного працівника – М. Залізняка) подаровані Музею речі приймав і оформляв саме він [12, с. 424].

«Надзір» (нагляд) за цією структурною одиницею був його обов'язком також згідно з ухвалою президії Товариства від 29 квітня 1914 року [5, с. 277].

Крім організаційної роботи, В. Гнатюк часто замовляв для Музею НТШ у Львові конкретні вироби українських умільців, зокрема, у своїх штатних кореспондентів та діяльних членів Етнографічної комісії, які проживали за межами Львова. Цей вид роботи особливо поживався після 1904 року, коли за ініціативою І. Франка провели першу в історії українського народознавства комплексну (етнографічно-антропологічну) польову експедицію, організовану Товариством і частково профінансовану Австрійським народознавчим товариством у Відні. Одним із важливих завдань учасників цієї наукової

мандрівки був збір зразків традиційної матеріальної культури й народного мистецтва для Музею НТШ у Львові, Австрійського народознавчого музею у Відні та Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III в Санкт-Петербурзі [10]. Тоді ж у с. Мшанець Старосамбірського повіту (нині – Старосамбірського р-ну Львівської обл.) І. Франко та Ф. Вовк замовили в місцевого майстра модельки різних об'єктів матеріальної культури. Однак через відсутність коштів вони не могли викупити їх упродовж майже трьох років [9, с. 21–22].

Під час перемовин учених із Михайлом Зубрицьким, який виконував роль своєрідного «посередника» в ділових стосунках із мшанецьким майстром, І. Франку та Ф. Вовку спорадично «нагадував» про це саме і В. Гнатюк, причому не тільки від імені М. Зубрицького, а й від інших осіб, які також очікували гроші за вже придбані вироби та виготовлені на їхнє замовлення моделі. Так, 25 липня 1906 року він нагадав про це особисто Ф. Вовку: «Я бачився з д[окторами] Лукою Гарматієм, І. Попелем і М. Зубрицьким; усі вони мають для Вас якись предмети, то закуплені, то зроблені на замовлення; порозумійтеся з ними, куди мають їх доставити, бо вони хотіли б їх позбутися» [15, с. 59]. Відтак науковий секретар Товариства ще неодноразово інформував Ф. Вовка про стан справ зі зразками народної культури, які збирали для нього різні особи, зокрема й Л. Гарматій та І. Попель [15, с. 53, 83, 85, 86, 99, 117, 118, 133].

Однак участь В. Гнатюка у формуванні етнографічних збірок не обмежувалася лише принагідним посередництвом між збирачами народних пам'яток і «колекціонерами». Навпаки, після того, як у 1907 році для Музею НТШ у Львові виділили кілька кімнат в Академічному домі [21, с. 148], комплектування музейних колекцій вельми поживалося. Уродженець Поділля вів інтенсивні перемовини передусім із М. Зубрицьким. Із взаємного листування учених довідуємося про те, що спершу В. Гнатюк просив пароха-народознавця придбати для етнографіч-

ної збірки наукової установи «моделі народної будівлі» [13, с. 298]. У повідомленні від 5 березня 1909 року він знову повторив це прохання, а також замовив нові речі: «Надто прошу призбирати бойківську ношу на два манекіни, мужчину і жінчину, маючи на увазі при тім річи, що виходять із уживання» [13, с. 298].

Уже 16 червня цього ж року М. Зубрицький інформував В. Гнатюка про успішне виконання доручення Товариства: «Завтра відвозить наш майстер замовлений модель мшанецького обійстя, ношу чоловіка і жінки і образ "Страшний Суд", про який Ви до мене ще давніше писали. В скринці межі одержію є образ сьв[ятого] Николая, який також посилаю до музею» [9, с. 22]. Через пів року (27 січня 1910 р.) М. Зубрицький вислав до Львова моделі інших об'єктів традиційно-побутової культури автохтонів с. Мшанець: місцевої церкви, водяного млина, жорен, верстата, «драбинястого воза волового з ярмом», «візка мотузя спускати», ручної ступи, ніжної ступи, «млинка до млинкування льону» тощо [9, с. 22–23].

Найбільше В. Гнатюк долучився до поповнення етнографічної колекції Музею НТШ у Львові народними виробами з Гуцульщини, що було зумовлено двома об'єктивними причинами. По-перше, після того, коли в 1903 році вчений серйозно захворів, свої літні відпустки він проводив саме в цьому гірському краї, передусім у с. Криворівня Косівського повіту (нині – Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.), завдяки чому дуже добре знав не лише традиційну культуру і побут місцевого населення, а й був особисто знайомий з багатьма носіями цінної етнографічної інформації. По-друге, з теренів Гуцульщини походили його найкращі кореспонденти, які на замовлення народознавця збирали також предмети народної культури для Музею НТШ у Львові. Найчастіше науковий секретар Товариства користувався послугами Луки Гарматія, Богдана Заклинського, Антона Онищука, Івана Попеля та Петра Шекерика-Дониківа.

Як засвідчує епістолярна спадщина В. Гнатюка, проблемами музейництва він особливо активно переймався напередодні Першої світової війни – у 1908–1914 роках. Саме цим хронологічним відрізком датована переважна більшість листів його кореспондентів, у яких вони «звітують» вченому про придбані для Музею Товариства моделі та конкретні вироби гуцульських умільців: повідомлення А. Онищука від 7 червня 1909 року і 8 лютого 1913 року [5, с. 201–202, 236–237], листи Л. Гарматія від 18 червня, 17 грудня 1909 року та 10 квітня 1910 року [3, арк. 17–17 зв.; 5, с. 203–204, 206–207]. У повідомленні Івана Волошинського від 13 квітня 1914 року мовиться про пам'ятки історії та народної культури українців Покуття [5, с. 276–277]. Сказане побіжно підтверджують імена конкретних жертводавців та збирачів зразків традиційної матеріальної культури й народного мистецтва гуцулів (Л. Гарматія, Б. Заклинського, А. Онищука, П. Шекерика-Дониківа та ін.), які регулярно публікували в «Хроніці НТШ» [25, с. 30; 26, с. 29; 27, с. 58–59; 28, с. 26; 29, с. 31–33; 30, с. 34–35; 31, с. 19–21 та ін.].

Щобільше, перебуваючи на Гуцульщині, В. Гнатюк особисто замовляв модельки предметів матеріальної культури та розшукував автентичні вироби, які відтак переправляв у Львів, про що свого часу писала Ганна Гарматій-Цегельська: «В окремі роки цінні колекції для музею Н[аукового] т[овариства ім.] Ш[евченка] і Ф. Вовка допомагав Гнатюкові відвозити у Львів Петро Шекерик-Доників, учень мого батька [Л. Гарматія. – М. Г.], згодом плідний записувач етнографічного матеріалу Гуцульщини» [5, с. 405].

Згадка імені Ф. Вовка у спогадах дочки Л. Гарматія не була випадковою, бо саме В. Гнатюк допомагав йому примножувати етнографічні збірки, якими український етнолог опікувався в Етнографічному відділі Російського музею імператора Олександра III. Найкраще це підтверджує зміст епістолярію Ф. Вовка та В. Гнатюка 1913–1914 років [5, с. 249–251, 261–263; 15,

с. 130–132, 134–135, 137–139, 141–143, 146–148, 153, 157].

Як засвідчує тогочасне листування, найчастіше народознавці обговорювали конкретні речі, які Ф. Вовк замовляв для російського музею, а В. Гнатюк намагався розшукати їх особисто чи доручав цей вид роботи знайомим гуцулам. Зокрема, згідно зі змістом повідомлення наукового секретаря НТШ у Львові від 10 червня 1913 року, Ф. Вовка цікавили передусім елементи традиційного одягу («чільце з бляшками», «нараквиці») та предмети хатнього інтер'єру («писані столи», «писані скрині») [15, с. 130]. Водночас у цьому самому листі В. Гнатюк пропонував науковому співробітникові етнографічної установи в Санкт-Петербурзі замовити в майстра із с. Жаб'є (нині – смт Верховина Івано-Франківської обл.) моделі житла заможного і бідного гуцулів з усім хатнім обладнанням, а також моделі господарських будівель – стаї, кошари та колешні. За твердженням автора повідомлення, «все те разом стояло би на одній підставі» [15, с. 130].

Важливо наголосити, що окремі речі В. Гнатюк шукав не лише в місці проживання, а й у сусідніх і навіть віддалених селах: «Я дістав уже гроші і нараквиці та чільце закуплю, біда лише зі столом, бо старих не хочуть продавати, а мабуть треба буде давати робити; тепер же роблять тільки зі смеречини, бо бучини вже нема, отже вигляд нового стола буде трохи відмінний від старих. За скринєю також мабуть треба буде звертатися аж до Річки, бо тут їх уже не роблять. Через те справа протягнеться значно» [15, с. 131], – писав він Ф. Вовку 8 липня 1913 року, перебуваючи в с. Криворівня.

Із відповіддю славетний етнолог не забарився. Уже 4 серпня 1913 року він інформував В. Гнатюка: «Одібрав Вашого листа, з якого з великою втіхою побачив, що Ви ще якось то тупаєте і се тим більше мене тішить, що я сам почуваю себе зовсім не гарно і не далі як учора у мене таке було з серцем, що сьогодні уранці я як встав, то зараз же написав свій

тестамент... Треба бути готовим» [15, с. 134]. У цьому самому листі Ф. Вовк також не приховував свого великого задоволення фаховістю наукового секретаря НТШ у Львові, яку він виявив під час комплектування нової етнографічної збірки: «Закупамі Вашими я дуже задоволений – усе як треба. [...] За холошні, нараквиці і особливо за чільця превелике спасибі» [15, с. 134]. Слова щирої вдячності за придбані речі звучали і в іншому повідомленні Ф. Вовка – від 30 жовтня 1913 року: «І обидва столи і скриню вже одібрано, Вони дуже гарні і дуже дешево обійшлися. Дуже Вам за їх дякую. Прийшли здається і дрібні речі, принаймні так мені казали з Музею по телефону» [15, с. 141].

Незважаючи на важку хронічну хворобу, В. Гнатюк особисто шукав для Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III й інші предмети традиційно-побутової культури гуцулів, зокрема головні чоловічі убори. Щобільше, саме тоді між ученими розгорілася жвава наукова дискусія стосовно зовнішнього вигляду деяких із них, передусім зимової шапки з овчини [15, с. 134, 137, 139, 141, 147–148]. Відомо також, що для етнографічної колекції в Санкт-Петербурзі Ф. Вовк замовляв у В. Гнатюка калач зі сиру (його молода носила на руці під час весілля) та чоловіче намисто з «клокічок» [15, с. 159]. Загалом, згідно з каталогом-показником, серед збірок традиційної культури українців, які нині зберігаються в Російському етнографічному музеї (м. Санкт-Петербург) і до формування яких безпосередньо причетний Ф. Вовк, одна з них (№ 3133) датована якраз 1914 роком, а її експонати, як зазначено у виданні, походять зі Східної Галичини. Складають цю збірку предмети хатнього інтер'єру (скриня, стіл), компоненти жіночого одягу та прикраси – всього 13 предметів [14, с. 27]. Найімовірніше, якраз ці речі й належали гуцулам, а в північну столицю Російської імперії вони потрапили напередодні Першої світової війни, зокрема, зусиллями наукового секретаря НТШ у Львові.

За скупими рядками епістолярної спадщини В. Гнатюка маємо підстави стверджувати й про те, що в придбанні оригінальних виробів гуцульських майстрів він особисто допомагав також іншим відомим діячам української науки та культури, зокрема Миколі Сумцову. Принаймні в його листі до харківського народознавця від 22 червня 1910 року йдеться саме про це: «Якраз учора бачився я з учителем із Голов, Косівського пов[іту], Лукою Гарматієм, який закупував уже між гуцулами предмети до Музею Наук[ового] тов[ариства] ім. Шевченка у Львові і ім. Олександра III в Петербурзі. Він сказав, що зможе купити мужеський і жіночий літній одяг за 50 рублів, але без прикрас (прим[іром] порошниць, що коштують до 40 корон, тобівки, що коштують до 60 корон, і ін[шого]). Будьте ласкаві, проте, вислати гроші на мою адресу і подати докладну адресу, куди речі мають бути вислані, а Гарматій закупить протягом кількох тижнів речі і вишле. Як пришлете більше як 50 рублів, то надвишка буде обернена на закупно прикрас, на скільки її стане» [5, с. 211].

Поодинокі документальні свідчення дають нам підстави вважати також те, що, крім Бойківщини та Гуцульщини, В. Гнатюк вів перемовини про поповнення етнографічних збірок Музею НТШ у Львові з представниками інших місцевостей. Так, 30 грудня 1910 року на його адресу надіслав листа вчитель Тимко Перейма із с. Ропиця Руська, що на Лемківщині, у якому стверджувалося: «Щоби було потрібне для музею – прим[іром], ноша лемківська, або що друге, то я постараюся» [4, арк. 27]. У вересні 1903 року, якраз тоді, коли вчений виконував функції референта Музею Товариства, Андрій Веретельник передав установі колекцію срібних і мідних монет, які зібрав у с. Стоянів Кам'янецького повіту (нині – Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) [2, арк. 36], тобто на території історико-етнографічної Волині.

Водночас які-небудь незаперечні документальні свідчення про збір В. Гнатюком

предметів традиційної матеріальної культури українців Закарпаття, про що пишуть деякі сучасні етнологи [18, с. 96–97; 19, с. 227; 33, с. 37], поки що не виявлено. І, на нашу думку, не можуть бути виявлені, позаяк п'ять із шести експедицій, які народознавець провів на теренах Закарпатської України, Східної Словаччини та Південної Угорщини, відбулися до початку плано-мірної розбудови Музею НТШ у Львові – у 1895–1899 роках [34, с. 96–97, 100, 105]. Останню наукову мандрівку (1903) дослідник провів в екстремальних умовах, коли про збір пам'яток народної матеріальної культури годі було й мріяти.

З епістолярію довідуємося також про те, що В. Гнатюк спорадично опікувався й археологічною колекцією Товариства. Зокрема, у листі до Ф. Вовка від 3 липня 1909 року він зазначив: «Я предложив учора на засіданню Виділу справу закупки деяких предметів для археологічної збірки, але ухвалено наразі не купувати нічого, бо більшу суму грошей призначено сього року на побільшення етнографічної збірки. Тому не купуйте нічого» [15, с. 83–84].

Проаналізувавши різні доступні документальні свідчення, що стосуються діяльності В. Гнатюка на ниві музеєзнавства, маємо підстави для кількох важливих висновків:

По-перше, учений причетний до формування етнографічних колекцій щонайменше двох установ – Музею НТШ у Львові та Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III в Санкт-Петербурзі.

По-друге, В. Гнатюк неодноразово був членом різних організаційних структур (комісій) НТШ у Львові, члени яких розробляли концепцію діяльності Музею Товариства, готували й поширювали серед населення праці методичного характеру (відозви), складали плани експозицій, опікувалися поповненням етнографічних збірок новими предметами традиційно-побутової культури українців тощо.

По-третє, зусиллями В. Гнатюка найбільше зразків традиційної матеріальної культури й народного мистецтва було зібрано в Українських Карпатах – на території галицьких частин Бойківщини та Гуцульщини, з якими він «поріднився» передусім через тематику наукових зацікавлень та хронічну хворобу.

По-четверте, крім виконання функції «посередника» між музейними установами та учасниками збору пам'яток народної культури, перебуваючи на відпочинку на Гуцульщині, В. Гнатюк безпосередньо брав участь у пошуку, відборі та комплектуванні етнографічних збірок.

Примітки

¹ Паньківський Кость (1855–1915) – український громадський діяч, журналіст, видавець, член-засновник Наукового товариства імені Шевченка у Львові.

² Можливо, йдеться про Бородаю Олександра Івановича (1844–1919) – військового інженера, бандуриста і мецената, підданого США.

³ Миколаєвич Яків (1865–1931) – український краєзнавець, географ і педагог зі Східної Галичини.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАІ України у Львові), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), оп. 1, спр. 33 (Книга протоколів засідань Президії. 1893–1902), 147 арк.

2. ЦДАІ України у Львові, ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), оп. 1, спр. 2266 (Листи А. Веретельника та інших до В. Гнатюка), 104 арк.

3. ЦДАІ України у Львові, ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), оп. 1, спр. 2267 (Листи Л. Гарматія та інших до В. Гнатюка), 109 арк.

4. ЦДАІ України у Львові, ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), оп. 1, спр. 2280 (Листи В. Панейка та інших до В. Гнатюка), 88 арк.

5. Володимир Гнатюк. Документи і матеріали (1871–1989) / упоряд. Я. Дашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сисецький. Львів, 1998. 466 с.

6. Володимир Гнатюк (1871–1926). Бібліографічний покажчик / упоряд. М. Мороз, М. Мушинка. Львів, 1992. 151 с.

7. В справі Музея старинностей при Наук[овому] Тов[аристві] ім. Шевченка. Літературно-науковий вістник. Львів, 1901. Т. XVII. Кн. I. С. 78–79.

8. В справі Музея старинностей при Наук[овому] Тов[аристві] ім. Шевченка. Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1901. Ч. 8. Вип. IV: 1901, вересень – грудень. С. 17–18.

9. Глушко М. Михайло Зубрицький – діяльний член Наукового товариства імені Шевченка у Львові. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 3. С. 7–27.

10. Глушко М. Перша комплексна наукова експедиція українських народознавців. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 5. С. 11–25.

11. Гнатюк В. Слово на часі. *Діло*. 1909. № 199. 10 верес. (28 серп.). С. 1.

12. Гонтар Т. Етнографічні колекції Музею НТШ. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів, 1992. Т. ССХХІІІ: Праці секції етнографії та фольклористики. С. 417–427.

13. Дем'ян Г. Листи Володимира Гнатюка до Михайла Зубрицького. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів, 1992. Т. ССХХІІІ: Праці секції етнографії та фольклористики. С. 293–308.

14. Каталог-указатель этнографических коллекций. Украинцы XIX–XX вв. / Государственный музей этнографии народов СССР; сост. Н. М. Хазова, О. В. Карпова. Ленинград, 1983. 64 с.

15. Листування Федора Вовка з Володимиром Гнатюком / передм. В. Наулка; упоряд. та ком. В. Наулка, Н. Руденко, О. Франко. Львів; Київ, 2001. 215 с.

16. Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. Т. 207: Праці Філологічної секції. 332 с.

17. Мушинка М. Гнатюк Володимир. *Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія* / відп. ред. О. Купчинський. Львів, 2019. Т. 4: Глин–Дані. С. 43–55.

18. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.). Львів, 2000. 198 с.

19. Сапеляк О. Про музейну справу НТШ. *Народознавчі зошити*. 1996. № 4. С. 225–228.

20. Сварник Г. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Наукове товариство імені Шев-*

ченка. *Енциклопедія* / відп. ред. О. Купчинський. Київ ; Львів ; Тернопіль, 2014. Т. 2: Бібл–Вес. С. 35–58.

21. Сілецька Л. З історії експозиції Музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1895–1939). *Народознавчі зошити*. 1997. № 3. С. 148–151.

22. Сілецька О. Засади діяльності Музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2001. Т. ССXLII : Праці Секції етнографії і фольклористики. С. 595–604.

23. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. Київ : Наукова думка, 1989. 301 с.

24. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1909. Ч. 40. Вип. IV : Sprawozdane za miesiaci: weresень – грудень. 45 с.

25. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1910. Ч. 43. Вип. III : Sprawozdane za miesiaci: май – серпень. 35 с.

26. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1910. Ч. 44. Вип. IV : Sprawozdane za miesiaci: weresень – грудень. 34 с.

27. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1911. Ч. 45. Вип. I : Sprawozdane za 1910 р. 71 с.

28. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1911. Ч. 46. Вип. II : Sprawozdane za miesiaci: січень – цвітень. 34 с.

29. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1911. Ч. 48. Вип. IV : Sprawozdane za miesiaci: weresень – грудень. 37 с.

30. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1912. Ч. 52. Вип. IV : Sprawozdane za miesiaci: weresень – грудень. 48 с.

31. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1913. Ч. 55. Вип. III : Sprawozdane za miesiaci: май – серпень. 31 с.

32. Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. [Львів], 1900. Ч. 4 : 1900, weresень – грудень. 31 с.

33. Шеремета О. Володимир Гнатюк і українська етнографічна наука кінця XIX – початку XX століття. Львів : ТзОВ «Компанія Манускрипт», 2008. 178 с.

34. Яценко М. Т. Володимир Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. Київ : Наукова думка, 1964. 287 с.

References

1. Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv (thereafter – CSHAUL): f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 33 (Book of Minutes of Meetings of the Presidium, 1893–1902), 147 folios [in Ukrainian].

2. CSHAUL: f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 2266 (Letters of Andriy Veretelnyk and others to Volodymyr Hnatiuk), 104 folios [in Ukrainian].

3. CSHAUL: f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 2267 (Letters of Luka Harmatiy and others to Volodymyr Hnatiuk), 109 folios [in Ukrainian].

4. CSHAUL: f. 309 (T. Shevchenko Scientific Society), inv. 1, dossier 2280 (Letters of Vasyl Paneyko and others to V. Hnatiuk), 88 folios [in Ukrainian].

5. DASHKEVYCH, Yaroslav, Oleh KUPCHYNSKYI, Mykola KRAVETS, Diana PELTS, Anatoliy SYSETSKYI (compilers). *Volodymyr Hnatiuk. Documents and Materials (1871–1989)*. Lviv: Shevchenko Scientific Society, 1998, 466 pp. [in Ukrainian].

6. MOROZ, Myroslav, Mykola MUSHYNKA (compilers). *Volodymyr Hnatiuk (1871–1991): A Bibliographic Index*. Lviv: Shevchenko Scientific Society, 1992, 151 pp. [in Ukrainian].

7. ANON. In Relation to the Museum of Antiquities at the Shevchenko Scientific Society. In: Ivan FRANKO, ed.-in-chief, *Literary and Scientific Bulletin*. Lviv, 1901, vol. XVII, bk. 1, pp. 78–79 [in Ukrainian].

8. ANON. In Relation to the Museum of Antiquities at the Shevchenko Scientific Society. In: *The Chronicle of the*

Ukrainian-Ruthenian Shevchenko Scientific Society in Lviv. [Lviv], 1901, no. 8, iss. IV: 1901, September–December, pp. 17–18 [in Ukrainian].

9. HLUSHKO, Mykhaylo. Mykhaylo Zubrytskyi as an Active Member of the Shevchenko Scientific Society in Lviv. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnology*, 2020, 3, pp. 7–27 [in Ukrainian].

10. HLUSHKO, Mykhaylo. The First Comprehensive Scientific Expedition of Ukrainian Ethnologists. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnology*, 2019, 5, pp. 11–25 [in Ukrainian].

11. HNATIUK, Volodymyr. This Is the Time to Utter. In: *The Cause*, 1909, no. 199 [September 10 (August 28)], p. 1 [in Ukrainian].

12. HONTAR, Tayisiya. Ethnographic Collections of the Shevchenko Scientific Society Museum. In: Roman KYRCHIV, Oleh KUPCHYNSKYI, eds.-in-chief, *Notes of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 1992, vol. CCXXIII: *Papers of the Ethnography and Folklore Studies Section*, pp. 417–427 [in Ukrainian].

13. DEMYAN, Hryhoriy. Volodymyr Hnatiuk's Letters to Mykhaylo Zubrytskyi. In: Roman KYRCHIV, Oleh KUPCHYNSKYI, eds.-in-chief, *Notes of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 1992, vol. CCXXIII: *Papers of the Ethnography and Folklore Studies Section*, pp. 293–308 [in Ukrainian].

14. KHAZOVA, Nataliya, Olga KARPOVA. *The Catalogue-Index of Ethnographic Collections. The Ukrain-*

ians in the XIXth–XXth Centuries. State Museum of the USSR Peoples' Ethnography. Leningrad, 1983, 64 pp. [in Russian].

15. NAULKO, Vsevolod (prefaced by), Vsevolod NAULKO, Nataliya RUDENKO and Oksana FRANKO (compilers). *The Correspondence between Fedir Vovk and Volodymyr Hnatiuk*. Lviv; Kyiv, 2001, 215 pp. [in Ukrainian].

16. MUSHYNKA, Mykola. Volodymyr Hnatiuk. His Life and Activities in the Field of Folklore Studies, Literary Criticism and Linguistics. In: Oleh KUPCHYNSKYI, ed.-in-chief, *Notes of the T. Shevchenko Scientific Society*. Paris; New York; Sydney; Toronto, 1987, vol. CCVII: *Papers of the Philological Section*, 332 pp. [in Ukrainian].

17. MUSHYNKA, Mykola. Hnatiuk Volodymyr. In: Oleh KUPCHYNSKYI, ed.-in-chief, *The Shevchenko Scientific Society. An Encyclopedia*. Shevchenko Scientific Society, NAS of Ukraine's Institute of Encyclopedic Research. Lviv, 2014, vol. 2: *Глиб-Дани*, pp. 43–55 [in Ukrainian].

18. SAPELIAK, Oksana. Ethnographic Studies at the Shevchenko Scientific Society (1898–1939). Lviv: NAS of Ukraine's Institute of Ethnology, 2000, 198 pp. [in Ukrainian].

19. SAPELIAK, Oksana. On Museum Activities of the Shevchenko Scientific Society. In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 1996, no. 4, pp. 225–228 [in Ukrainian].

20. SVARNYK, Halyna. Library of the Shevchenko Scientific Society in Lviv. In: Oleh KUPCHYNSKYI, ed.-in-chief, *The Shevchenko Scientific Society. An Encyclopedia*. Shevchenko Scientific Society, NAS of Ukraine's Institute of Encyclopedic Research. Kyiv; Lviv; Ternopil, 2014, vol. 2: *Бібл–Бес*, pp. 35–58 [in Ukrainian].

21. SILETSKA, Lesia. From the History of Exhibiting Activities of the Shevchenko Scientific Society Museum throughout 1895–1939. In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 1997, no. 3, pp. 148–151 [in Ukrainian].

22. SILETSKA, Oleksandra. Conceptual Principles of Activities of the Shevchenko Scientific Society Museum in Lviv. In: Roman KYRCHIV, Oleh KUPCHYNSKYI,

Mykhaylo HLUSHKO, eds.-in-chief, *Notes of the T. Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 2001, vol. CCXLII: *Papers of the Ethnography and Folklore Studies Section*, pp. 595–604 [in Ukrainian].

23. SKRYPNYK, Hanna. *Ethnographic Museums of Ukraine. Their Formation and Development*. Kyiv: Scientific Thought, 1989, 301 pp. [in Ukrainian].

24. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1909, no. 40, iss. IV: *A Report for September–December*, 45 pp. [in Ukrainian].

25. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1910, no. 43, iss. III: *A Report for May–August*, 35 pp. [in Ukrainian].

26. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1910, no. 44, iss. IV: *A Report for September–December*, 34 pp. [in Ukrainian].

27. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1911, no. 45, iss. I: *A Report for 1910*, 71 pp. [in Ukrainian].

28. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1911, no. 46, iss. II: *A Report for January–April*, 34 pp. [in Ukrainian].

29. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1911, no. 48, iss. IV: *A Report for September–December*, 37 pp. [in Ukrainian].

30. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1912, no. 52, iss. IV: *A Report for September–December*, 48 pp. [in Ukrainian].

31. *The Chronicle of the Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1913, no. 55, iss. III: *A Report for May–August*, 31 pp. [in Ukrainian].

32. *The Chronicle of the Ukrainian-Ruthenian Shevchenko Scientific Society in Lviv*. [Lviv], 1900, no. 4: *1900, September–December*, 31 pp. [in Ukrainian].

33. SHEREMETA, Oksana. *Volodymyr Hnatiuk and the Ukrainian Ethnographic Science in the Late XIXth to Early XXth Centuries*. Lviv: Manuscript Company Ltd., 2008, 178 pp. [in Ukrainian].

34. YATSENKO, Mykhaylo. *Volodymyr Hnatiuk. His Life and Folklore Studies*. Kyiv: Scientific Thought, 1964, 287 pp. [in Ukrainian].